
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
Studia Historyczne z. 6

Metryka uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego 1600-1817, wyd. Zenon Hubert Nowak i Janusz Tandecki, cz. I (1600-1717), TNT, Fontes 83, Toruń 1997, ss. 267; cz. II (1718-1817), TNT, Fontes 84, Toruń 1998, ss. VII, 269-561.

Metryka Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego została opublikowana w dwu tomach. Pierwszy zawiera: wstęp (s. VII-XVI), przekład wstępu na język niemiecki (s. XVII-XXVII), wykaz skrótów (s. XXVIII) i tekst metryki z lat 1600-1717 (s. 1-267). Tom drugi – wykaz skrótów (s. VII-VIII), tekst metryki z lat 1718-1817 (s. 269-395), oraz indeksy: nazwisk (s. 397-522) i nazw geograficznych (s. 523-561) sporządzone przez Michała Kuca i Andrzeja Żygadłę.

We wstępie wydawcy scharakteryzowali genezę i znaczenie metryki dla badań historycznych, sposoby wpisywania uczniów i studentów do albumów uczelni. Poinformowali też czytelników o braku wpisów do metryk uniwersytetów i innych szkół nazwisk części studentów (od 6-10%) w wyniku zaniedbań rektorów i innych osób zobowiązanych do dokonywania wpisów, ale także i studentów unikających dokonania wpisu i związanych z nim opłat oraz innych urzędowych czynności jak składania przysięgi, wyznania wiary itp. Z.H. Nowak i J. Tandecki nie podają, czy toruńscy rektorzy skrupulatnie dokonywali wpisów. Można przypuszczać, że w gimnazjach, do których uczęszczało mniej młodzieży aniżeli do uniwersytetów rektorzy mogli wpisać prawie wszystkich uczniów. W gimnazjach Elbląga i Gdańska niektórzy uczniowie nie zostali wpisani do metryk.

Opublikowanie metryki toruńskiego gimnazjum zakończyło cykl wydawania albumów pruskich uczelni zapoczątkowany ponad 90 laty przez Georga v. Erlera opublikowaniem metryki uniwersytetu królewieckiego¹.

W następnych latach zostały wydane albumy gimnazjów w Braniewie, Reszlu, Elblągu, Gdańsku i Chełmnie².

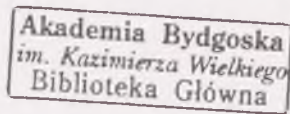
Zakładanie metryk gimnazjów w Elblągu, Gdańsku i Toruniu zostało zapoczątkowane w kilkadziesiąt lat po założeniu tych szkół, w trakcie przekształcania ich w uczelnie półwyższe zwane akademickimi gimnazjami. Tekst toruńskiego albumu zachował się w zbiorach biblioteki gimnazjalnej, a obecnie w dziale starodruków Książnicy Miejskiej w Toruniu. Prace nad jego przygotowaniem do opublikowania zapoczątkował Stanisław Tynec, o czym piszą wydawcy na s. XV. Sporządzony przez S. Tynca maszynopis jest w posiadaniu TNT i był wykorzystywany przez historyków badających dzieje

Torunia i jego kontakty szkolne i intelektualne z innymi ośrodkami. Zawierał on błędy popełnione przez S. Tynca przy odczytywaniu nazwisk uczniów i nazw miejscowości, co skłoniło wydawców Z.H. Nowaka i J. Tandeckiego do ponownego odczytania albumu i opublikowaniu go w oparciu o własną redakcję. Metryka została wydana w całości, bez żadnych skrótów, wiernie, z wpisami do rękopisu, m.in. bez korygowania błędów ortograficznych i gramatycznych. Wydawcy wprowadzili tylko ciągłą numerację uczniów i nieliczne przypisy objaśniające usterki tekstu i różnego rodzaju dopiski. Metodę zastosowaną przy wydaniu metryki omówili Z.H. Nowak i J. Tandecki na s. XVI wstępu. Znana i stosowana jest ona od wielu lat. Posłużyli się nią Zbigniew Nowak i Przemysław Szafran przy wydawaniu albumów gimnazjów w Gdańsku i Chełmnie³. Byli też wydawcy próbujący uzupełniać w przypisach informacje o uczniach wpisanych do albumu. Hugo Abs, wydawca metryki elbląskiego gimnazjum, podał w przypisach krótkie życiorysy prawie wszystkich uczniów urodzonych w Elblągu. Henryk Barycz, wydawca metryki Nacji Polskiej w Uniwersytecie Padewskim (1592-1745) dołączył do niej biogramy wszystkich wpisanych przybyszów z Rzeczypospolitej wraz z informacjami o ich obszerniejszych biogramach w słownikach biograficznych⁴. Podobną metodą posłużył się Hans Georg Wackernagel, wydając metrykę Bazyleji podał w niej informacje o edukacji studentów wpisanych do albumu na podstawie opublikowanych metryk uniwersytetów i równorzędnych im uczelni⁵. Albumy zawierające informacje o życiorysach uczniów bardzo ułatwiają pracę użytkownikom metryk, a zwłaszcza początkującym badaczom. Zaopatrzenie albumu w osobowe przypisy wymaga dużego nakładu pracy i podnosi koszt jego wydania, ale zaoszczędza pracy następnym pokoleniom historyków. Obecne zaawansowanie badań nad dziejami Torunia, liczne studia biograficzne prowadzone nad toruńskim patrycjatem m.in. dla wydawanego Toruńskiego Słownika Biograficznego umożliwiłyby wydanie metryki zaopatrzonej w osobowe przypisy.

Praktyczne korzystanie z wydanych albumów jest możliwe po zaopatrzeniu ich w indeksy osobowe i miejscowości. Sporządzenie indeksów jest trudnym zadaniem ze względu na zniekształcenie wielu nazwisk i nazw miejscowości wpisanych do metryk. Wpisujący popełniali błędy, bo nie znali pisowni nazwisk i nazw podawanych przez zgłaszającego się studenta lub jego opiekuna i stosowali własną bardzo dowolną transkrypcję. Dowolność w pisaniu nazwisk występująca wśród polskich i niemieckich studentów; zmienianie niemieckich nazwisk na ich łacińską wersję (Schmidt – Faber) też utrudnia indentyfikację studentów i poprawne ich umieszczenie w indeksach. Różne kontrowersje powstawały również przy stosowaniu podziałów administracyjnych przez wydawców jak np. H. Absa, który posłużył się niemieckim podziałem administracyjnym ziem polskich z XIX w. przy sporządzaniu indeksu miejscowości z których w XVI-

XVIII w. przybywali uczniowie do gimnazjum elbląskiego. Autorzy indeksów sporządzonych dla toruńskiej metryki pomyślnie rozwiązyali te liczne trudności. Liczba zauważonych błędów jest niewielka. Do takich należy nazwanie powiatu lipnowskiego lipińskim (s. 538), zarówno w XVII-XVIII w., jak i obecnie używa się nazwy powiat lipnowski. Wątpliwości budzi używanie obcych nazw miast należących obecnie do Białorusi, Litwy, Łotwy, Ukrainy itp. Wydawcy podają obecne nazwy tych miast: Lwów, Mogilew, Riga, Wilnius. Zarówno wymienione miasta, jak i inne miejscowości położone na wschód od obecnej granicy Polski miały też polskie wersje swych nazw, które są nadal używane w naszych pracach naukowych, publicystyce, literaturze pięknej itp. Może wydawcy powinni zaznaczyć, chociaż w nawiasach, że litewski Wilnius po polsku jest nazywany Wilnem.

Wydana przez zespół czterech toruńskich historyków metryka spełniła podnoszony od wielu lat przez różne środowiska postulat jej opublikowania. Ułatwi badania nad poznawaniem przeszłości Torunia i jego związków z wieloma innymi środowiskami, zwłaszcza badaczom mieszkającym daleko od Torunia.

Marian Pawlak

Przypisy

¹ Die Matrikel Promotionsverzeichnisse der Albertus-Universität-Königsberg in Preussen 1544-1829, Bd. 1-3, hrsg. v. G. Erler, Leipzig 1910-1917.

² Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578-1798, bearb. G. Lühr, Monumenta Historiae Warmiensis, Bd. XI, Braunsberg 1925-1926; Die Schüler des Braunsberger Gymnasiums von 1694 bis 1776, tenże, MHW, Bd. XII, Braunsberg 1934; Die Schüler des Rösseler Gymnasiums nach dem Album der Marianischen Kongregation 1631-1797, tenże, ZGAE, Bd. XV, 1905 s. 391-464, 579-704, tamże, Bd. XVII, 1910, s. 1-144; Die Matrikel des Gymnasiums zu Elbing (1598-1786), hersg. von H. Abs (in): Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreussens, Bd 19, Danzig 136-1944; Księga Wpisów Uczniów Gimnazjum Gdańskiego 1580-1814, wyd. Z. Nowak i P. Szafran, Warszawa 1974; Album Uczniów Chełmińskiego Gimnazjum Akademickiego 1692-1816, wyd. Z. Nowak i P. Szafran, Warszawa 1975.

³ Zob. przypis 2.

⁴ Metryka Nacji Polskiej w Uniwersytecie Padewskim (1592-1745), wyd. H. Barycz, indeksy opracowała K. Targosz, Wrocław 1971.

⁵ Die Matrikel der Universität Basel, hreg. H.G. Wackernagel, Bd. 1-4, Basel 1951-1975.